

DIFFERENCIÁLÁS AZ ÓVODÁBAN

Módszertani segédlet az óvodai integrációhoz

*Szerkesztette: Horváthné Vertike Andrea
Pécsi Éltes EGYMI Utazó Gyógypedagógusi Hálózat
2018.*

Tartalom

I. Bevezető.....	3
II. Az elsődleges szocializációról – a családról.....	3
III. A másodlagos szocializációról – az óvodai nevelésről	4
IV. Az óvodai nevelés és a családi nevelés kapcsolódása az Alapprogramban	5
V. Az óvoda kapcsolódása a családhoz az Alapprogram szerint	5
VI. Komplex gyermekkép, óvodakép az Alapprogramban	5
VII. Az óvodai élet tevékenységi formái az Alapprogram szerint	6
VII.1. Játék – együttléttől az együttműködésig	6
VII.2 Verselés, mesélés	7
VII.3. Ének, zene, énekes játék, gyermektánc.....	8
VII.4 Rajzolás, festés, mintázás, kézimunka	8
VII.5. Mozgásfejlődés – differenciálás a testi fejlődés egyedi sajátosságaihoz igazodva.....	9
VII.6. A külső világ tevékeny megismerése.....	9
VII.7. Munka jellegű tevékenységek.....	10
VII.8. A tevékenységekben megvalósuló tanulás.....	10
VIII. Hogyan differenciáljunk az óvodában?	10
IX. Ötlettár a differenciáláshoz – a teljesség igénye nélkül	11
IX.1. Az észlelés fejlesztéséért.....	12
IX. 2. A mozgás fejlesztéséért.....	13
IX.3. A finommotorium és a rajz fejlődéséért – a későbbi írásért.....	13
IX.4. A beszédfejlődéséért – a kommunikációs kompetenciáért	14
IX.5. A gondolkodás fejlődéséért – a kognitív kompetenciáért	14
IX. 6. A testséma fejlesztéséért	15
IX. 7. Az oldaliság fejlesztéséért.....	15
IX. 8. A figyelem és az emlékezet fejlesztéséért.....	16
X. Záró gondolat.....	17
XI. Hivatkozási jegyzék	18
XII. Ajánlott irodalom.....	18

I. Bevezető

Az ember variabilitása – abban a gyermeki sokféleség is – az intézményes nevelés bármely fokán újabb és újabb önfejlesztési feladatok elé állítja a pedagógusokat. A szocializáció családi vagy éppen intézményesült színterén az egyedi ember egyedi tulajdonságai sajátos egységben alkotják a személyiséget. Nagy József szerint: „Az ember öröklötten a legvariábilisabb lény.” [1] Ez a változatosság hatékony, eredményes és méltányos intézményes nevelést követel meg, melynek egyik legfontosabb szereplője magas fokú szakmai kompetenciájával és feltétel nélküli elfogadó attitűdjével maga a pedagógus. Mi pedig: „Nevelni csak úgy tudunk, ha látjuk a gyermekben a felnőttet, akivé lesz.” [2] Szem előtt tartva a nevelési célokat, olyan serkentő, örömlélményt nyújtó, fejlesztő és bátorító nevelési teret vonunk a gyermek köré, amelyben képességei ügyesítésével, a közösségi érték- és normarendszerbe való beillesztéssel alkalmassá tesszük őt arra, hogy tanuló és alkotó, proszociális lényé váljon.

„Minden ember személyes (perszonális, egyéni) érdeke a létezés, a túlélés, a testi-lelki egészség, szervezetének, személyiségének stabilizálása (védelme, fenntartása, karbantartása), optimális működése, szükségleteinek, vágyainak kielégítése, a jó közérzet, a jólét, életcéljainak és aktuális céljainak megvalósulása, adottságainak megismerése, kibontakoztatása és érvényesítése. A személyes érdekeket szolgáló aktivitás (viselkedés, magatartás, tevékenység) a személyes kompetencia fejlettségétől függő eredményességgel valósul meg.” [3]

Ahhoz, hogy a gyermek személyes kompetenciáját fejleszteni tudjuk, a szociális kompetenciát, kommunikációs és kognitív kompetenciáit egységben, komplex módon, az egyéni sajátosságokra tekintettel kell alakítanunk a másodlagos szocializációban. Ehhez pedig a differenciáló szemléletű nevelés elve nélkülözhetetlen. Az óvodai nevelés rendszerében az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül – a differenciáláshoz nyújtok elméleti és gyakorlati áttekintést. Mivel a gyermek az óvodába egy másik nevelési térből érkezik, a családról is szükséges ejteni néhány szót.

II. Az elsődleges szocializációról – a családról

Az óvoda-iskola átmenet kérdéskörében a fejlődés és érés biológiai okait már érintettem. A szocializáció során az öröklött tényezők kiegészülnek a környezet hatásaival is, így alakítva az ember személyiségét. Anthony Giddens szerint: „...Az emberek személyisége, gondolkodásmódja, értékei sohasem rögzülnek egyszer és mindenkorra, hanem az élményektől függően az egész életciklus során módosulnak.” [4] A gyermekre tehát hat az a világ, amelybe beleszületik, miközben ő is aktív, tanuló részese annak. Az elsődleges, családi minták hatása mély, erős, hosszan ható. A család biztonság és változás is egyben. Véd, támogat, minta, a viselkedésp próbálkozások színtere. Folyamatosan alakuló gazdasági egység, érdekszövetség, változó szerveződés, mint ahogyan a társadalmak maguk is változnak. Ám sokszor maga a család az ártalmak forrása, miközben: „A gyerek számára a család még akkor is fontos védelmező közeg, ha a működésében zavarok vannak – ez a legjobb családok esetében sem teljesen elkerülhető.” [5] A család minden

ártalma ellenére kapcsolati háló, amely a gyermek számára az identitás szülőhelye. Giddens és Killiea (1976) a család védő-támogató funkcióit rendszerezte, Vajda, Kósa (2005) azt ebben a felosztásban közli: [6]

- Információk gyűjtése és értelmezése;
- Visszajelentő-útmutató rendszer;
- Az életfilozófia és az identitás forrása;
- Referencia- és kontrollcsoport;
- Gyakorlati támogatás és segítségnyújtás;
- A pihenés, a szabadidő eltöltése és a regenerálódás színtere.

A család további fontos védő funkciója, hogy fokozza az érzelmi teherbírást, segít a krízishelyzetek feldolgozásában. A tagok közötti kapcsolati rendszer - és gyakran maga a család is - sokféle, bonyolult konstrukció, amelyben több minta között, a szereplők valódi együttműködése nélkül, világos szabályrendszerek hiányában szocializálódik a gyerek. Ebben az összetett világban: „A gyermekek a szüleikre vagy az őket körülvevő közösség tagjaira jellemző viselkedésformákat veszik át.” [7] Az eltanult viselkedésminták és normák a másodlagos szocializációban közvetített érték- és normarendszerrel, a kapcsolódó jutalmazási és büntetési rendszerrel ezért gyakran ellentétesek. A nevelő feladata lesz így – az óvodai nevelésben is - , hogy egy sajátos másodlagos kötődés kialakításával, a kíváncsiság felkeltésével, az érdeklődés fenntartásával, az alkotásvágy kielégítésével, a cselekvési szabadság lehetőségével, a bizalom légkörének megteremtésével, világos és egyértelmű szabályrendszer működtetésével a gyerekekben kialakítsa és fenntartsa a tanulás és megismerés intenzív vágyát a nevelés eszközével. A nevelés elsőrendű célja, feladata Nagy József szerint pedig nem lehet más, „mint a pozitív egyéni értékrend kialakulásának, megőrzésének, megszilárdulásának, pozitív irányú változásának az elősegítése.” [8]

III. A másodlagos szocializációról – az óvodai nevelésről

Nem csupán a családtagok és az ahhoz kapcsolódók ható ereje hagy lenyomatot a gyermeki személyiségben. A nevelői hatás jelentősége hangsúlyozott az óvodai nevelés során is. Ebben rejlik tehát a személyes felelőssége az óvoda-pedagógusnak. Giddens (1995) szerint: „... levonhatjuk a következtetést, hogy az ember társas fejlődését alapvetően meghatározza, hogy kisgyermekkorában mennyire tud tartós kapcsolatokat kialakítani más emberekkel. Ez minden kultúrában az emberek többsége számára a szocializáció döntő tényezője, jóllehet a kapcsolat pontos természete, annak következményei kultúránként változóak. [9]

Az óvodai **szocializáció** az Alapprogram deklarált általános feladata, amely a jogforrás alapján az óvodáskorú gyermek **testi és lelki szükségleteinek kielégítése**. Ezen belül:

- az egészséges életmód alakítása;
- az érzelmi, erkölcsi és az értékorientált közösségi nevelés;
- az anyanyelvi, értelmi fejlesztés és nevelés megvalósítása.

Valamennyi feladat teljesítésének közös mezője a **cselekedtetés**, az életkorra jellemző egyéni **érdeklődés és kíváncsiság**, változatos tevékenységek **ösztönző környezet** biztosításával, a gyermek igényeihez igazodó tér és idő strukturálásával (**napirend**). Az óvodás gyermek tanulási módja pedig a cselekvésbe ágyazott, **konkrét** tárgyakhoz és eszközökhöz kötött, a művelési gondolkodás előtti kognitív fejlődési szakasz jellegzetességeit szem előtt tartó fejlesztés a **játék** mindenek feletti erejével.

IV. Az óvodai nevelés és a családi nevelés kapcsolódása az Alapprogramban

(363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet

Az Óvodai nevelés országos alapprogramja (Alapprogram) meghatározza (I. Bevezető rész 1.) az óvodai nevelésnek a családi neveléshez való kapcsolódását:

„A gyermek nevelése **elsősorban a család joga és kötelessége**, s ebben az óvodák kiegészítő, esetenként hátránycsökkentő szerepet töltenek be.”

V. Az óvoda kapcsolódása a családhoz az Alapprogram szerint

Az Alapprogram így rendelkezik (IV. Az óvodai élet megszervezésnek elvei. Az óvoda kapcsolatai 1.) a kapcsolattartásról

„Az óvodai nevelés a családi neveléssel együtt szolgálja a gyermek fejlődését. Ennek alapvető feltétele a családdal való **szoros együttműködés**.”

VI. Komplex gyermekkép, óvodakép az Alapprogramban

Az óvodai gyermekkép és óvodakép (II. Gyermekkép, óvodakép 2.) szerint:

„A gyermek fejlődő személyiség, fejlődését genetikai adottságok, az érés sajátos törvényszerűségei, a spontán és tervszerűen alkalmazott környezeti hatások együttesen határozzák meg. E tényezők együttes hatásának következtében a gyermeknek sajátos, életkoronként (életkori szakaszonként) és egyénenként változó testi és lelki szükségletei vannak. A személyiség szabad kibontakozásában a gyermeket körülvevő személyi és tárgyi környezet szerepe meghatározó. Az óvodai nevelés **gyermekközpontú, befogadó**, ennek megfelelően a gyermeki személyiség kibontakozásának elősegítésére törekszik, biztosítva minden gyermek számára, hogy egyformán magas színvonalú és **szeretetteljes** nevelésben részesüljön, s meglévő hátrányai csökkenjenek. Nem ad helyet **semmilyen előítélet** kibontakozásának.”

A sokféleség tiszteltben tartása így módszertani sokféleséget és feltétel nélküli elfogadást kíván az óvodai nevelőktől. A differenciálás elsődleges oka a fejlődés és érés folyamatának egy-egy gyermekre jellemző egyedisége, az elsődleges szocializáció eltérő érték- és normarendszere, jutalmazási és büntetési rendszere. A kisgyermekkor hosszan tartó átmenet a csecsemőkor és az iskoláskor között, rendkívül sokféle egyéni megnyilvánulással és minden kisgyermekre általánosan jellemző fejlődési folyamatok sajátos egységével.

VII. Az óvodai élet tevékenységi formái az Alapprogram szerint

- Játék
- Verselés, mesélés
- Ének, zene, énekes játék, gyermektánc
- Rajzolás, festés, mintázás, kézi munka
- Mozgás
- A külső világ tevékeny megismerése
- Munka jellegű tevékenységek
- A tevékenységekben megvalósuló tanulás

VII.1. Játék – együttléttől az együttműködésig

- A gyermek legfontosabb és legfejlesztőbb tevékenysége,
- mindennapos, lehetőleg leginkább szabad játékfolyamat;
- hosszantartó cselekvés, benne a világ tagolatlan benyomásai dolgozódnak fel.
- Az óvodapedagógus utánozható mintát ad a tevékenységre, kezdeményező és segítő. Segíti a játékkapcsolatok kialakulását.

A játék meghatározó az óvodás gyermek érzelmi és kognitív fejlesztésében, a szakirodalom ezt az állítást így indokolja:

„(...) a játék önmagáért való. Maga a ténykedés, maga a manipuláció, maga az elképzelés szerzi a gyerekeknek az örömet, nem pedig az, hogy egy szükséglete vagy egy vágya kielégült. A játék nem szükségleti kielégülést hoz, hanem feszültségcsökkentést eredményez. A vágyteljesülés és a kielégülés is magában a játékban való viselkedésben, a játéktudat szintjén folyik. [10]

A játékhoz új helyzeteket a felnőtt teremt az óvodai nevelésben. Azt a folyamatot, amelyben a felnőtt kiválasztja és átalakítja a kisgyerek mindennapi tevékenységeit, a szakirodalom **irányított részvételnek** nevezi. [11] Ez nem csupán a problémamegoldó helyzetek megteremtésére adott lehetőség, de a játékra is vonatkoztatható felnőtt irányító és támogató aktivitás.

A játéktevékenység feltétele az óvoda színterén az együttléttől az együttműködésig vezető fejlődési út. Erről Mérei–V. Binét (1993) így vélekedik: „... a gyerek-gyerek kapcsolat (...)

a **kölcsönös utánpótlás** révén kiemelkedő jelentőségű a viselkedés alakulásában.” [12] A játéktevékenység során a spontán csoportosulástól jut el a gyermek a valódi együttműködő játékig. Ez a fejlődés 2,5-3 éves kortól megy végbe 6-6,5 éves korig. Ennek a folyamatnak a magas minősége a társadalmi szerepeket megjelenítő szerepjáték, a ketten vagy akár többen is játszott szociodramatikus játék. Az addig elvezető hosszú fejlődés során a gyermek megtanul kortársi interakciókba lépni, csoportosulni. Közben gyakorló játékokat, szabályjátékokat játszva ügyesíti kognitív, szociális, kommunikációs és emocionális képességeit. A játékformák elsajátítása a csoportosulás fejlődési fokainak megfelelően válik egyre bonyolultabbá.

VII.1.1. A csoportosulás fokai Mérei (1993) szerint [13]

1. **Együttlét** – a legalacsonyabb szintű csoportosulás.
2. **Együttlétszervezés** – fejlettebb lépcsőfok.
3. **Tárgy körüli összehangolás** – cél a szemléltetés.
4. **Összefoglalás** – egykorúakból álló csoport, az **aktív** társas viselkedés első formája.
5. **Tagolódás** – munkamegosztás egy vezető kiemelkedésével. Az óvodában elérhető legfejlettebb csoportképződés.

VII.1.2. Az együttlét, a kortársi interakciók fejlődési területe, amely többféle módon segíti a személyiség fejlődését [14]

- Biztonságot adhat.
- Kívánja az együttességet a gyermek közlésigénye is.
- Az együttesség örömforrás is.
- Az együttesen átélt élményeknek nagyobb a hőfoka, fokozott az indulati színezete, érzelmileg árnyaltabbak, tartalmilag gazdagabbak.
- Az együttlét emelheti a teljesítményt, a személy hatékonyságát.

VII.2 Verselés, mesélés

- Mindennapos tevékenység, a gyermek mindennapos mentálhigiénéjének része. Szorongást csökkentő, de a szorongások visszajelzője is. Megelevenítő, mágikus világképhez magyarázat. Az érzelmek és viselkedésminták megélésének és átélésének gyakorló terepe dramatizálás révén.
- A verselés és mese a gyermek érzelmi, értelmi és erkölcsi fejlődését segíti elő, a fejlesztés legfőbb segítője, a belső képzetek kialakulását segíti.
- Felhasználható források: népmese, mondóka, rigmus, a magyarság történelmét feldolgozó mondavilág, népi hagyományok, klasszikus és kortárs irodalmi művek.

VII.3. Ének, zene, énekes játék, gyermektánc

- Mindennapi tevékenység része, a felnőtt spontán utánzásával.
- Élményt nyújt, esztétikai fogékonyságot és zenei ízlést formál.
- Segítik a hagyományok megismerését és tovább élését a gyermektáncok, néptáncok, népi játékok tanításával.
- A dallam, a ritmus, a mozgás, a közös mozgás és éneklé felfedezésének színtere.

VII.4 Rajzolás, festés, mintázás, kézimunka

- Az ábrázolás különböző fajtái az esztétikus tárgyi környezettel való ismerkedés eszköze.
- A belső képek kialakulását segíti.
- A nemzeti szimbólumok, hagyományok, szokások megismerésének eszközei.
- Az ábrázoló tevékenység önkifejezési mód, de leginkább a képi gondolkodás fejlesztésének, az örömmélmény és funkcióöröm megélésének lehetősége.
- Kreatív kifejezőmód, amely közben a térbeli tájékozódás és komponálás képessége fejlődik.

VII.4.1. Rajzfejlődés – differenciálás a fejlődési szakaszokhoz igazodva

Kezdetben (2-2,5 év) már tud ceruzát fogni a gyermek, de még csak **firkál** (vonalas, gomoly). Nem készít képet a gyerek, nem az esztétikai minőség elérése a cél. Nem az a fontos, hogy néz ki az a valóságban, amit rajzol. Csak örömet okoz a kéz mozgatása, a nyom hagyása a lapon. A tevékenység mozgató rugója tehát a funkcióöröm. Csigavonalak a jellemzőek ebben az időszakban a rajzokon.

3 éves kor körül megjelennek a **kezdeti rajzok**: a gyermek felismeri, hogy a foltok és vonalak dolgokat képviselnek. Körök, ellipszisek, önmagába visszatérő körvonal jelenik meg a rajzon. Az ábrázolt tárgy egyre több részlete tűnik fel. Aránytalanság és véletlenszerű irányok a jellemzőek.

3-4 éves: Az ábrázolás szándékának megjelenése már kifejezett. Ábrázolási furcsaságok jellemzik a rajzokat. Ilyen például a **juxtapozíció**, amely a gyermek sajátos szemlélete: az érintkezés, a bennfoglalás adekvát ábrázolása még nincs a rajzokon. Jellemző még a fejlábember, a kiterített szoba a rajzokon.

5. életév: Növekszik a valósághű ábrázolás igénye. **Intellektuális realizmus** jellemzi a tevékenységben a gyereket, mert már a valóságnak megfelelően rajzol. De nem úgy rajzolja le a dolgokat, ahogy látja őket, hanem azt adja vissza, amit tud róluk. Ábrázolása ideovizuális, képzeletvezérlésű. Emocionálisan felnagyított részletek.

6-12 éves kor között: Egyre inkább azt rajzolja a gyermek, amit valóban lát a tárgyból – **szemléleti realizmus**. Előtér, több szintű ábrázolás, dombábrázolás, közelség-messzeség, mélység, részleges takarás jelenik meg a rajzokon. A gyermek igénye kifejezett a **perspektívaképzés** vonatkozásában.

Kb. 12. életévben lezárul a gyermekrajz korszaka. Az önkifejezés más területei veszik át a hangsúlyt. Ahhoz azonban, hogy az óvodás gyermek az iskolába lépéskor képessé váljon a hangot jelölő betűk és az írástevékenység elsajátítására, nélkülözhetetlen az óvodai finommotoros fejlesztés. Ennek egyik spontán, önfejlődő és örömelvű megnyilvánulása a rajz és minden egyéb finommotoros tevékenység. Az óvodapedagógusok feladata, hogy a választott tevékenységek minden esetben igazodjanak a kisgyermek intellektuális és fizikai igényeihez.

VII.5. Mozgásfejlődés – differenciálás a testi fejlődés egyedi sajátosságaihoz igazodva

- A külvilág megismerésének eszközei a mozgásos tapasztalások, a funkcióöröm, később a teljesítmény feletti öröm megélésének a lehetősége. Ehhez minél több természetes mozgásformában kell gyakorlatot szereznie a kisgyermeknek.
- A mozgásos játékokkal a kondicionális és koordinációs képességek fejlesztése a cél, miközben a tevékenység közben megélt örömlélmény, a „meg tudom csinálni” öröme, majd maga a versengés lesz a gyermekek hajtó ereje.
- A szervezet teherbíró-képességének, az állóképesség fejlesztésének a mozgásos játéktevékenység a színtere. A kisgyermekkor nyújtott fejlődési folyamatban az óvodapedagógusok differenciális szemlélete a gyermek fizikai épségének és fizikai fejlődésének kettős felelőssége.
- A helyes testtartás és az izomegyensúly fejlesztésének színtereként az óvodai mozgásfejlesztés a mindennapi tevékenységben fejlesztő és preventív funkciót is ellát.
- Az együttműködés alakításának fontos terepe az óvodai mozgásos tevékenység, amelyben tiszteltben kell tartani a gyermek kognitív fejlettségi fokát a csoportosulás különböző formái, az együttműködés és a versengésre való készen állás tekintetében.
- Az önkontroll, az érzelmek szabályozásának kiemelt területe.

VII.6. A külső világ tevékeny megismerése

- Célja a természet védelme, értékeinek védelme.
- A szülőföld, a hagyományok, a népszokások megismerésének lehetősége.
- A környezet megismerésének lehetőségét nyújtja.
- A biztonságos életviteli szabályok elsajátításának lehetősége.
- A környezettudatos magatartásformálás alapozását teszi lehetővé.
- A környezet megismerésével az önálló véleményalkotás gyakorló terepe.
- A téri, síkbeli és mennyiségi szemlélet fejlődésének terepe.

VII.7. Munka jellegű tevékenységek

- Játékkal, cselekvő tapasztalással a személyiség fejlesztésének fontos eszköze.
- Munka és munkajellegű játékos tevékenységeken keresztül az önállóság, a kitartás és a felelősség alakításának a terepe.
- Az önállóság, a felelősség és a céltudatosság fejlesztésének és fejlődésének a lehetősége.

VII.8. A tevékenységekben megvalósuló tanulás

- Utánzásos, szervezett és spontán tevékenységekben zajlik a tanulás.
- Célja a képességek fejlesztése, a tapasztalatok bővítése.
- Cselekvő aktivitás, amely utánzásos minta- és modellkövetéssel valósul meg.
- Játékos, cselekvéses tanulás, amely teret enged a gyermek személyiségének kibontakozására.

VIII. Hogyan differenciáljunk az óvodában?

- Igazodva a fejlődési folyamatokhoz, a gyermek biológiai fejlődésére való tekintettel, mert a fejlődés ésérés egyenetlen és egyénre jellemző.
- Tekintettel az elsődleges szocializációs környezet kultúrájára (hitek, nézetek, eszközök, tárgyi tudások), érték- és normarendszerének sajátosságaira, jutalmazási és büntetési rendszerére. Tudatosan törekedve a köznyelvi és viselkedési normák értékeinek átadására, az intézményes nevelés színterén a közösség normáinak elfogadtatására. A gyermek kognitív, emocionális és szociális kompetenciájában tartós, pozitív irányú változás generálására a nevelői minta erejével.
- Mindig szemléletesen, mert több érzékszerv (érzékelő apparátus) egyidejű működtetésével több csatornán keresztül jobban segítjük az információk felvételét, feldolgozását, tárolását és előhívását.
- Mindig eszközzel, mert a gyerek gondolkodási rendszere még a művelet előtti szakaszban van Piaget kognitív fejlődési modelljének értelmezésében. Szüksége van a konkrét cselekvésben való meg tapasztalásra, a tárgyakkal és eszközökkel való megismerési és tanulási folyamatra.
- Mindig mozgásban, mozgással, mert a mozgásos tapasztalás révén tanulja a gyermek a világot.
- Mindig a beszéd gyönyörűségével, mert a beszéd a kultúra átadásának eszköze, egyben a gondolkodás fejlődésének és fejlesztésének tárgya és eszköze is egyben.
- Mindig pontos, tagolt, jól artikulált nevelői beszéddel, amely referencia a gyerek számára.

- Mindig ritmussal és dallal, mert a motorium megerősíti a hallási képzeteket, mert megalapozzuk az iskolai készségeket pl. az olvasás tanulásában, mert az auditív, vizuális, motoros rendszerek együttese a gyermek komplex megismerő tevékenysége.
- Mindig a szükségleteihez igazodó terheléssel, a legközelebbi fejlődési zóna szem előtt tartásával.
- A megértéshez és képességekhez igazodó kommunikációval, utasításokkal, kérésekkel, figyelve a gondolkodás, az érzelmi fejlődés, az emlékezet és figyelem sajátosságaira egy-egy fejlődési szakaszban, tekintettel a kisgyermek nehézségeire az egyidejű több információ tárolása terén.
- A tanulási, tapasztalatszerzési helyzetek hozzá igazodó megválasztásával, mert még „csak” kisgyerek.
- A hozzá igazított tárgyakkal, eszközökkel, mert fizikai meghatározottságai vannak.
- A hozzá igazodó idővel, mert a koncentráció, az együttműködés időkorlátos az idegrendszer terhelhetősége és biológiai fejlődése okán.
- A rá szabott „feladatokkal”, kihívásokkal, mert a teljesíthető, de kihívást jelentő feladat maga az öröm. A funkció, a cselekvés adja az örömet.
- A rá szabott feladatoknak, kihívásoknak az összetettségével, nehézségével. A kognitív, szociális kompetenciák szintjéhez igazodva a túlterhelés, a számára teljesíthetetlen elvárások elkerülésével felkelthető, fenntartható a gyermeki aktivitás és a kíváncsiság.
- Tudatosan és sok türelemmel, mert a gyermek nem tehet arról, hogy mit hozott és mit nem hozott magával az elsődleges szocializációból. Mint ahogy nem tehet biológiai meghatározottságáról sem.

IX. Ötlettár a differenciáláshoz – a teljesség igénye nélkül

Szem előtt tartandó:

- Minden tevékenység a gyermek életkori, érési és fejlődési sajátosságához igazodjon!
- Teljesíthetetlen feladat elé ne állítsuk a gyermeket!
- Az óvodás kisgyermek nem iskolás!
- Az óvodai nevelés nem iskolai oktatás, de tudatos és tervszerű támogatása, előkészítése a majdani iskolai tevékenységnek!
- Az óvodás legfőbb tevékenysége és szükséglete a játék, ezért a tevékenységek játékba és mozgásba ágyazottak legyenek!
- Az óvodás kognitív, pszicho-szociális és pszicho-szexuális fejlődése biológiailag és környezeti hatások által meghatározott, támogatni kell, felgyorsítani erőszakkal nem szabad!

IX.1. Az észlelés fejlesztéséért

Természetes tapasztalással

- Látom, hallok, ízlelem, tapintom, szagolom, természetes mozgásokkal. Kevesebb inger – több inger, ismétlés gyakoriság, egyéni különbségekre tekintettel. (Pl.: Séta, piaclátogatás esetén a kirándulás távolsága igazodjon a gyermekek fizikai fejlettségéhez, erőnlétéhez.)

Természetes és mesterséges környezetben

- Óvodában, erdőben, játszótéren, uszodában, piacon, sétán, kiránduláson, színházban, bábszínházban, munkahelyek meglátogatásával.

Irányítottan vagy spontán

- Tapintózsákkal, tárgyak tapintásos analizálásával. Szaglási észleléshez szaglásos üvegcékkel – fűszerek és egyéb anyagok illatai. Környezeti zajok észlelése természetes környezetben vagy rögzített hangzóanyagokkal. A természetes és épített környezet spontán élményszerzésével vagy tudatos és tervszerű élménygyűjtéssel.

Látási (vizuális) észlelés

- Szemfixáció, szemmozgás automatizálása (lentől fel, fentről le, balról jobbra, jobbról balra) A későbbi olvasástanuláshoz a balról jobbra irány gyakorlása hangsúlyos.
- Azonosságok és eltérések differenciálása.
- Alak-háttér diszkrimináció.
- Képkiegészítés, mozaik, puzzle (rész-egész, analízis-szintézis)

Hallási (auditív) észlelés

- Pontos fonémahallás fejlesztése a tiszta nevelői beszédminta, a meséket is megelevenítő beszédmód változatosságával, az irodalmi alkotások igényes interpretálásával.
- Hallási diszkrimináció (hallásingerek kihallása egyéb zajok közül). Egy adott zajra, zörejre való koncentráció nevelői utasításra. Utánzós játékok, suttogásra való figyelés, suttogva beszélés. Sok-sok éneklés és zenehallgatás, hangszerekkel való játszás, mindennapi zajok, különleges vagy ritka zajok, természetes és mesterséges zajok nyújtása a hallási apparátus fejlesztéséért.
- Hosszú-rövid időtartamok észlelése.
- Hallási sorrend észlelése.

Keresztcsatornák

- Látott vagy hallott észlelet helyettesítése mozgással; jelek-képek-hangok összekapcsolása.

IX. 2. A mozgás fejlesztéséért

A fejlesztés hatása a teljesség igénye nélkül: kondicionális-koordinációs képességek, egyensúly, nagymozgás – finommozgás, lateralitás, téri orientáció, tájékozódás az időben, együttműködés

- A távolság megválasztása: Eszközök között, akadályok között, közelebbi-távolabbi célíg fuss, ugorj, hajíts! – testi arányok, fizikai fejlettség, izomerő, egyensúly, iramérzékelés, mozgás- és mozdulatgyorsaság
- A mélység és magasság megválasztása: Lejjebb ugorj, magasabbra mássz és kapaszkodj! – testi arányok, izomerő, bátorság, egyensúly
- Az alátámasztási felület változtatásával: Szélesebb-keskenyebb – egyensúly, koncentráció, bátorság, mozgásbiztonság, oldaliság
- A végrehajtás irányában: Szemből, háttal, oldalazva, forogva haladj! – egyensúly, testtudat, oldaliság, koncentráció
- A mozgássor összetettsége: Kevesebb vagy több elem, egyszerűbb vagy bonyolultabb elemek – figyelem, emlékezet, szerialitás
- A végrehajtás időtartama: Rövidebb ideig, hosszabb ideig – állóképesség, figyelem, fegyelem
- Az ismétlésszámban: „Te kétszer, te tizenkétszer” – állóképesség, monotóniatűrés, kitartás
- A mentális érettségben: „Te még nem vagy versengő, de te már mindig versenyzel. Te még csak az egyszerű és rövid utasításokat érted, de te már érted az összetettebb utasítást is.”

IX.3. A finommotorium és a rajz fejlődéséért – a későbbi írásért

- A kezesség, dominancia kialakítása a természet feladata. Átszoktatni tilos!
- Tekintettel kell lenni a kéz csontjainak csontosodására.
- Vastag kréta: határok nélkül, felület kitöltése, egyre kisebb méretű felületek kitöltése;
- Festék: szabadon, kézzel, ujjal, ecsettel, határok nélkül, egyre szűkülő határok között;
- Gyurma (3 dimenzió): lapít, hengerít, vág, tép, sodor, épít;
- Papír: szakít, tép, nyír, hajtogat, gyűr;
- Termékek, termények: lenyomatok készítése, ragasztások, kollázsok.
- Természetes és mesterséges tárgyakkal tekerő, csavaró, csippentő, húzó, tépő, sodró, nyitó, záró, nyomó kézmozdulatok.
- Motoros tevékenységekben a kéz izomzatának erősítése nagy körültekintéssel! A finommotoros tevékenység is a gyermek fizikai és kognitív képességeihez, adottságaihoz igazodjon!

IX.4. A beszédfejlődésért – a kommunikációs kompetenciáért

(ok-okozati, tématarató-releváns, szituációhoz és helyhez igazodó-adekvát, kifejező, életkornak megfelelő)

- A legintenzívebb szókincsbővítés időszaka az óvoda. A gyermek beszédfejlődési szintjéhez igazodó szókinccsel, nyelvi szerkesztettséggel, szófajok használatával, a beszélt nyelv formai és tartalmi relevanciájával a gondolkodás fejlesztését végezzük. A beszéd érzelmi színezete a gyermek számára nem másodlagos!
- A képzetek alakulása a mese, a vers, a mondókák, dramatizált játékok révén történik. A kialakuló belső képek nélkülözhetetlenek a gondolkodás fejlődéséhez.
- Mesével fejlesztve annak hossza, típusa, bonyolultsága, tartalma igazodjon az óvodás mentális fejlettségéhez.
- Verssel fejlesztve annak hossza, bonyolultsága, szerkesztettsége (hangsúlyos-magyaros könnyebb a gyerekeknek) az óvodás emlékezeti terjedelméhez, értelmességének mértékéhez, szókincséhez, beszédfejlettségi szintjéhez igazodó legyen.
- Mondókával, kiszámolóval mozgással, utánzással társulva a ritmusfejlesztés, a verbális szeriális emlékezet az anyanyelvi kompetencia fejlesztésének eszköze.
- A beszédfejlődés egyéni jellegzetességeire figyelni szükséges. Ha kell, logopédus segítségét szükséges kérni.
- A beszéd alakiséga és tartalmi vonatkozása a spontán fejlődési folyamathoz kell igazodjon.
- Felnőtt beszédminta fontossága. – Jól tagolt, pontosan artikulált, életkorhoz igazodóan összetett és szerkesztett legyen az óvónői és gondozói beszéd. A gyermek beszédhibájára nem hívjuk fel a figyelmet, de javítva ismételjük a tévesztett szót! Fontos feladata a nevelői beszédnek az érzelmi és kognitív fejlesztés mellett az auditív apparátus ügyesítése is.

Az óvónői beszédtempó jellege: [15]

- ❖ 3-4 éveseknek: az átlagosnál lassabb, hosszabb szünetekkel
- ❖ 4-5 éveseknek: az átlagosnál lassabb, normális szünetek, fokozatos gyorsítás
- ❖ 5-6 éveseknek: fokozatos gyorsítás, az utolsó óvodai év második felében – közel átlagos köznyelvi beszédtempó

IX.5. A gondolkodás fejlődéséért – a kognitív kompetenciáért

- Elemi gondolkodási műveletek (válogatás, rendezés, csoportosítás, soralkotás...) játékban való fejlesztése.
- Mennyiségek természetes tárgyakkal való összehasonlítása, mennyiségi viszonyok síkban. Relációs szókincs alakítása konkrét, megfogható tárgyakkal, később papíron. (több, kevesebb, ugyanannyi, sok, kevés, valamennyivel több vagy kevesebb). A konstanciák (állandóságok – alak, téri, idői, tárgyi) kialakulása előfeltétele a gondolkodási folyamatok e területének a fejlesztésében. Az idői állandóság kialakulása elhúzódó folyamat.

- Főfogalom alá sorolás; tárgyképhez főfogalom keresése.
- Szabály felismerése, szabály alkotása.
- Képről felsorolás, képről később egyszerű majd összetett mondat alkotása, végül néhány mondatos szöveg alkotása. Ok-okozati összefüggések, szerialitás a képek időrendiségének és/vagy tartalmi relevanciájának a felismerésével.
- Mindig eszközzel támogatva (logikai készlet, korongok, pálcikák, babszem, műanyag állatok – gyümölcsök – tárgyak – kirakók –fejlesztő játékok.
- Minden fejleszt, minden serkent! A gyermeki kreativitás fejlesztésének eszköze szinte bármi lehet.

IX. 6. A testséma fejlesztéséért

- Fő testrészek megnevezése saját testen, más testen szemlélve, síkbeli formákon, térbeli formákkal (öltöztetős papírbaba, baba, bábu).
- Emberalak rajzokkal, testrészek rárajzolásával, színezésével.
- Körbe rajzolással, egyre részletezőbb rajzokkal, egyre kisebb síkbeli formákkal, térbeli formákkal.
- Fényképekkel önmagáról és másokról.
- Statikus helyzetben és ritmikus mozgások közben saját és mások testének megfigyelése, mozgások reprodukálása.
- Tükör segítségével.

IX. 7. Az oldaliság fejlesztéséért

- A kéz, a szem, láb és a láb dominanciájának erősítése motoros, auditív, vizuális és taktilis (tapintásos) tapasztalatszerzéssel spontán és irányított helyzetekkel, nagy változatossággal és rendszeresen történjen.
- A természetes dominanciafejlődést erőszakkal nem szabad gyorsítani és megváltoztatni, az ép fejlődésmenetű idegrendszer a szenzomotoros integráció folyamatában, egyéni fejlődési folyamat során „dönt”. A folyamatot, hogy a gyermek beállítódása megszilárduljon, támogatni azonban szükséges.
- Saját testen, térben, síkban. Önmagán, önmagához viszonyítottan, más tárgyhoz viszonyítva, tárgyak egymáshoz viszonyításával, bármely nagymozgásos és finommozgásos tevékenységben.
- Nagy kiterjedésű mozgásoktól az egyre kisebb ívű és kiterjedésű mozgásokig haladva. Célirányos mozgásokkal, követő mozgásokkal, a nem domináns végtag, fül, szem tudatos feladathelyzetbe hozásával (pl. irányhallás, letakarás, eltakarás, rúgás, követés, vezetés, nyírás, hajtogatás, festés, rajzolás...).

IX. 8. A figyelem és az emlékezet fejlesztéséért

- A figyelem, mint elsődleges szűrő, az információk sokaságából segít ráirányulni egy adott ingerre. A figyelem mélysége, tartóssága, intenzitása az információ minőségi és mennyiségi felvételét teszi lehetővé. Egyben az emlékezeti nyom milyenségét is meghatározza a figyelem funkciója. Amit nem figyel meg a gyerek pontosan, azt nem is tudja majd pontosan felidézni sem. Az emléknym megőrzésének pontossága, az előhívás gyorsasága a tudatos és rendszeres gyakorlással, a figyelem tréningjével fejleszthető. A figyelem jellemezhető egy érzékszervi rendszerben, de lehet multimodális. Ilyenkor több érzékszerv működése közben átvihető egyikről a másikra. Vagyis a gyermek egy adott tevékenység közben képes egy másikban is cselekedni vagy egy másik ingerre is figyelni az eredeti tevékenység felfüggesztése nélkül. (Játszik, közben hallgatja a mesét is.)
- Memóriajátékok, formakirakók, egyre növekvő elemszámú játékok, kártyák, képek és képtörténetek.
- Egyre rövidebb megfigyelési időkorlással, egyre gyorsabb előhívási feladathelyzettel.
- Pontos szerialításra, pontos felidézési elemszámra törekvés.
- Versengő helyzetek megteremtésével.
- Több érzékszerv bevonásával vagy az érzékszervi csatornák egyre szűkítésével. (pl.: Nézheti és meg is foghatja a tárgyat, amelyre emlékeznie kell majd. Vagy csak nézheti, megfigyelheti, de nem érintheti meg.)
- Látási (vizuális) figyelem: pl.: tárgyak, vonalak, mozgások követése szemmel, kézzel, mozgással. Részletek, azonosságok – különbözőségek keresése, hibajavítás. Cselekvések, mozgássorok reprodukálása.
- Hallási (auditív) figyelem és emlékezet: pl.: hallási ingerre reagálás (koppintás, taps, lépés, dobbantás, kiáltás a zene vagy zörej egy adott ütemére azonnal; kihallott hanginger megőrzése és meghatározott időpontban való reprodukálása.
- Mozgásos (motoros) figyelem és emlékezet: pl.: mozgásminták, mozgássorok pontos utánzása, egyre összetettebb mozgások és mozgássorok reprodukálása – azonnal vagy egyre későbbi időpontban.

A differenciálás fenti példái csak ízelítőül szolgálnak az óvodai nevelésben megvalósítható sokféle lehetőség közül. Az ajánlott irodalmak segíthetik az érdeklődőket módszertárunk gazdagításában. Minden, a gyermeket segítő lehetőség azonban csak akkor éri el hatását, ha az valóban tekintettel van a kisgyermek egyediségére.

X. Záró gondolat

A XXI. század gyorsan változó, kihívások elé állító világa gyorsan reagáló, rugalmas, változásra képes, a kihívásokat állni tudó embert igényel. Magunknak is állni kell a versenyt, új készségek és tudások birtokába jutva új szemlélettel kell a magunk szerepét is átértékelnünk. A pedagógus többé nem mindent tudó és mindenható, hanem segítő, támogató (facilitáló) tanár, óvoda-pedagógus. Az infokommunikációs kultúra szédítő világa bekopogott az óvodai csoportszoba ajtaján is. Fejlődnünk szükséges, hogy mi magunk is álljuk a kihívásokat, mert a jövő felnőttei ma ott ülnek az óvodákban. Nem téveszthetjük ezért szem elől a felelősségünket. A jövő felé lesve, a jelen rohanásában a múltból idézett – de ma is igaz - gondolattal köszönöm figyelmüket: „A személyiség, a jellem magasabb rendű, mint a tanterv. Az eszmény nem az, hogy a gyermek ismereteket halmozzon föl, hanem hogy kifejlessze képességeit. Bírni a világ összes ismereteit és a lelket elveszíteni éppen olyan szörnyű a nevelés, mint a vallás szempontjából. Az igazi tanulás a szellemet fejlesztő aktív folyamat, olyan szervezeti asszimiláció, melynek forrása belül van. Tehát a gyermekből kell kiindulnunk, őt kell vezetőnknek választanunk.” [16]

XI. Hivatkozási jegyzék

- [1] Nagy József: XXI. század és nevelés. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. p. 295.
- [2] Mérei Ferenci – V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan. Gondolat Kiadó, Budapest, 1993. p. 7.
- [3] Nagy József: XXI. század és nevelés. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. p. 249.
- [4] Giddens, Anthony: Szociológia. Osiris tankönyvek. Osiris Kiadó, 1995. p. 106.
- [5] Vajda Zsuzsanna – Kósa Éva: Neveléslélektan. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. p. 170.
- [6] Vajda Zsuzsanna – Kósa Éva: Neveléslélektan. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. p. 172 -177.
- [7] Giddens, Anthony: Szociológia. Osiris tankönyvek. Osiris Kiadó, 1995. p. 102.
- [8] Nagy József: XXI. század és nevelés. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. p. 59.
- [9] Giddens, Anthony: Szociológia. Osiris tankönyvek. Osiris Kiadó, 1995. p. 95.
- [10] Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan. Gondolat Kiadó, Budapest, 1993. p. 123.
- [11] Cole, Michael – Cole, R. Sheila: Fejlődéslélektan. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. p. 366.
- [12] Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan. Gondolat Kiadó, Budapest, 1993. p. 135.
- [13] Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan. Gondolat Kiadó, Budapest, 1993. p. 135 - 137.
- [14] Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan. Gondolat Kiadó, Budapest, 1993. p.139.
- [15] Gósy Mária: Óvónői beszédviselkedés. Kátai-Press Kft., Budapest, 1990. p. 33.
- [16] Dewey, John: A gyermek és a tanterv. In: Kisdednevelés. Szakfolyóirat kisdednevelők számára. Budapest, 1930. június hó. LV. évfolyam. 6. szám. p.170.

XII. Ajánlott irodalom

Bozsik Rozália, Ábrahám Anna (szerk.): Itt a játék. Fejlesztőjátékok tematikus szöveggyűjteménye óvodásoknak és kisiskolásoknak. Novum Kiadó, Budapest, 2010.

Cole, Michael – Cole, R. Sheila: Fejlődéslélektan. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.

Dewey, John: A gyermek és a tanterv. In: Kisdednevelés. Szakfolyóirat kisdednevelők számára. Budapest, 1930. június hó. LV. évfolyam. 6. szám.

Giddens, Anthony: Szociológia. Osiris tankönyvek. Osiris Kiadó, 1995.

Gósy Mária: Óvónői beszédviselkedés. Kátai-Press Kft., Budapest, 1990.

Honnan hová: Egyénre szabott fejlesztés az óvodában. Útmutatóval. Játéktárral. Novum Könyvklub Kft.

Horváthné Csapucha Klára – Szabóné Nemes Magdolna – Wittmann-né Dúzs Margit: A kreativitás játékos fejlesztése az óvodában. Barkácsolási technikák gyakorlati útmutatója. Flaccus Kiadó, 2010.

Kiesling, Ulla: Szenzoros integrációs terápia mint dialógus. Megértés, tanulás és fejlesztés a harmonikus fejlődés érdekében. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest, 2014.

Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan. Gondolat Kiadó, Budapest, 1993.

Miskolcziné Borsos Anikó - Kissné Takács Erika: Játsszunk együtt! Érzelmi, akarat, szocializációs képességek. Az óvodáskorú gyermek megismerésének, fejlesztésének rendszere és eszköztára. Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen, 2009.

Nagy József: XXI. század és nevelés. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

Perlak Rezsőné dr. (szerk.): Az óvodáskor fejlesztőjátékai. Okker Kiadó, Budapest.

Pektor Gabriella: Örömteli gyermekévek. Mozcásfejlesztő játékok gyűjteménye. Mozaik Kiadó, Szeged, 2011.

Rosta Katalin (szerk.): Taníts engem! Fejlesztő program logopédiai óvodák számára. Logopédiai Kiadó, Budapest, 1996.

Vajda Zsuzsanna – Kósa Éva: Neveléslélektan. Osiris Kiadó, Budapest, 2005.

Valett, E. Robert: A tanulási zavarok terápiája. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola. Budapest, 1996.

Vekerdy Tamás: Kicsikről nagyoknak 1. rész. A kisgyerekkor. Park Könyvkiadó, Budapest, 2008.